

Nr 174

Utlåtande i anledning av väckt motion om återförande till de ursprungliga fastigheterna av vissa av 1942 års militära markersättningsnämnd inköpta och arrenderade markområden i Norrbottens län.

(1:a avd.)

I en inom andra kammaren av herr *Larsson* i Hedenäset väckt motion (II: 72) har hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte, med beaktande av vad i motionen anförts, anhålla om en översyn beträffande de av 1942 års militära markersättningsnämnd under 1940-talet inköpta och arrenderade markområdena i Norrbottens län i syfte att möjliggöra ett återförande av dessa markområden till de ursprungliga fastigheterna eller tillförande till desamma av annan tillgänglig skogsmark i motsvarande utsträckning.

Beträffande de skäl, motionären anfört till stöd för sitt yrkande, hänvisas till motionen.

Över motionen ha, efter därom i vederbörlig ordning gjord framställning, yttranden begärts av *chefen för försvarsstaben* i samråd med *fortifikationsförvaltningen* samt av *försvarets fastighetsnämnd*, vilka yttranden fogats till detta utlåtande (Bilagor A och B).

Utskottet. Av det yttrande, som avgivits av *chefen för försvarsstaben* i samråd med *fortifikationsförvaltningen*, synes framgå, att de markområden, som avses i motionen, äro av väsentlig betydelse ur försvarssynpunkt. Någon återgång av denna mark till de ursprungliga ägarna synes därför icke böra ifrågakomma. Det har vidare ifrågasatts, om icke en allmän omprövning av de en gång träffade uppgörelserna bör ske. Härvid åsyftas närmast en omräkning av utgivna ersättningsbelopp. Med hänsyn till den prejudicerande verkan en sådan omräkning skulle få beträffande andra fastighets- och nyttjanderättsförvärv finner utskottet en dylik åtgärd icke tillräddig. Utskottet ansluter sig alltså härvidlag till den av *chefen för försvarsstaben* och av *fortifikationsförvaltningen* uttalade uppfattningen, vilken även delas av *försvarets fastighetsnämnd*.

I syfte att mildra olägenheterna av kronans disposition av ifrågavarande markområden ha *chefen för försvarsstaben* och *fortifikationsförvaltningen* funnit en tänkbar utväg vara att till vederbörande fastighetsägare återställa avverkningsrätten till skogen på de arrenderade markområdena respektive upplåta avverkningsrätt till ägarna av de stamfastigheter, från vilka mark-

områden försålts till kronan. Försvarets fastighetsnämnd har icke något att erinra mot att en utredning verkställes i syfte att närmare undersöka, om ifrågavarande åtgärd kan leda till åsyftat resultat och är praktiskt genomförbar.

Med hänsyn till vad sålunda förekommit förutsätter utskottet, att Kungl. Maj:t ägnar denna fråga uppmärksamhet och att frågan, på sätt Kungl. Maj:t finner lämpligt, blir föremål för närmare undersökning. Motionen torde alltså icke böra påkalla annan åtgärd från riksdagens sida än att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t giver till känna vad utskottet anfört.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må, i anledning av motionen II: 72, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet anfört.

Stockholm den 6 november 1956

På statsutskottets vägnar:

KARL WARD

Närvarande: se under utlåtandet nr 170.

Bilaga A

Riksdagens statsutskott

Med anledning av nådig remiss från försvarsdepartementet 26/5 1956 får chefen för försvarsstaben i samråd med fortifikationsförvaltningen härmed anföra följande.

Markanskaffningar för befästningar och baracker för arméns räkning skedde under beredskapen i regel med nyttjanderätt. Därvid tillförsäkrades kronan i regel icke dispositionsrätten till skogen på markområdena i vidare mån än att träd, som stodo i vägen för anläggningarna, kunde borttagas. I övre Norrland gjordes undantag från dessa principer i två avseenden: *dels* förvärvades betydande markområden med äganderätt, *dels* anskaffades i ett stort antal fall nyttjanderätt med full dispositionsrätt för kronan till de å områdena befintliga skogsbestånden. Principbeslutet härom fattades av Kungl. Maj:t och riksdagen 1942. I motiveringarna för anskaffning med äganderätt (propositionerna 2 och 249/1942) framhölls bl. a., att därigenom övningar kunde försiggå utan markskadeersättningar och att fortsatt utbyggnad av befästningarna kunde komma till stånd utan tidskrävande förhandlingar om markavtal. Såväl när det gällde förvärv med äganderätt som när fråga var om anskaffande av nyttjanderätt med full dispositionsrätt till skogen torde även ha varit medverkande motiv, att därigenom maskerings-synpunkterna kunde effektivt bevakas.

Vid beredskapens slut funnos för angivna ändamål ca 10 000 markavtal med nyttjanderätt i hela landet, varav omkring 600 i övre Norrland (öster Luleälven). Dessa senare avtal omfatta ca 2 400 har på vilka befästningar utbyggts.

Antalet avtal med äganderätt är omkring 300 i övre Norrland omfattande sammanlagt ca 3 100 har. (Härav ha ca 1 500 har utnyttjats för befästningar och ca 1 600 har för barackläger.)

Avsikten torde från början icke ha varit, att kronan skulle i större utsträckning avverka skog inom enligt angivna avtal disponerade markområden. Då det emellertid visat sig att de områden, där avverkning ej skedde, lätt kunde skiljas från kringliggande områden, vilket ej var lämpligt av säkerhetsskäl, skötes numera skogen i de av kronan disponerade områdena i princip på liknande sätt som övrig skog inom angränsande områden.

Beträffande markområden, som endast disponeras med nyttjanderätt, har fortifikationsförvaltningen den 28 juni 1952 utfärdat särskilda föreskrifter om skogsavverkningarna i syfte att förebygga alltför stora ojämnheter i fråga om omfattningen av de skogsbestånd, som återgå till fastigheternas ägare vid nyttjanderättstidens utgång 1990. Föreskriften innebär att den lokala förvaltningsmyndigheten skall tillse, att större avverkningar icke utföras än att kubikmassan skog inom varje område 1990 blir minst lika stor som när upplåtelsen skedde. Om i något fall militära skäl skulle påkalla större avverkning, skall sådan fråga underställas fortifikationsförvaltningen.

Att frågan nu aktualiserats torde, som framgår av motionen, bl. a. bero på att skogspriserna stigit mer än vad som motsvarar penningvärdesförsämringen, att markägarna fått intrycket av att marken ej utnyttjas för försvarets räkning (huvuddelen av baracklägren ha rivits i samband med avvecklingen av beredskapen) samt att det ur befolkningens synpunkt är önskvärt att åstadkomma rationellare brukningsenheter.

Genom att kronan alltjämt disponerar marken och att sådana anläggningar som vägar, el-ledningar, brunnar m. m. i stor utsträckning finnas kvar kunna dock nya barackläger snabbt byggas vid beredskapsförstärkning.

Motionären ifrågasätter om de uppförda försvarsanläggningarna på grund av den senaste tidens snabba utveckling äro ägnade att fylla avsett ändamål. Häremot må följande anföras.

De försvarsanläggningar, som byggdes under krigsåren, äro visserligen beträffande en del konstruktionsdetaljer ej fullt moderna. Dessa detaljer kunna emellertid med relativt små ingrepp i anläggningarna ersättas med element, som äro väl ägnade att motstå verkningarna av de moderna anfallsmedlen.

Under de senaste åren ha åtskilliga anläggningar byggts på beredskapsmedel. Dessa äro fullt moderna. Utbyggnaden har i flera fall kunnat ske just tack vare att kronan redan disponerat erforderlig mark.

Nya stridsmedel måste förutses göra det svårare att bedöma var, när och hur ett angrepp kan ske. Verkan av dessa stridsmedel, främst atomstridsmedel, kommer att ställa väsentligt ökade krav på förbandens utspridning och skydd. För att säkerställa handlingsmöjligheterna för den försvarande måste sålunda tillgång finnas till försvarsanläggningar i form av befästningar och andra fältarbeten, utspridda över betydligt större områden än tidigare. Denna utspridning — och de samtidigt ökade skyddskraven — måste givetvis tillgodoses såväl på bredden som på djupet, men i första hand måste tillgodoses möjligheterna att på djupet öka försvarets seghet. De aktuella markområdena äro i stor utsträckning belägna just längs de olika operativa riktningar, som kunna bedömas bli aktuella vid ett anfall.

Det är självfallet önskvärt att i fred kunna genomföra de kompletterande försvarsanläggningar, som förutses erforderliga. I den mån ordinarie medel å fjärde huvudtiteln kunna disponeras härför — vilket med nuvarande hårda investeringsbegränsningar dock endast i mycket ringa utsträckning synes möjligt — eller därest beredskapsmedel även i fortsättningen ställas till förfogande såsom skett under senare år, kommer därför viss utbyggnad av försvarsanläggningarna bl. a. inom de i motionen avsedda områdena att kunna bli aktuell redan i fred. I övrigt måste begränsning ske till en planläggning i fredstid, avsedd att möjliggöra en utbyggnad i ett skärpt läge med civil arbetskraft eller med trupp.

Det må även framhållas att avsedda områden kunna förutses bli aktuella icke blott vid och före ett direkt anfall mot övre Norrland utan även kunna komma att vara betydelsefulla under ett beredskapsläge av en form, som mer eller mindre liknar den under andra världskriget förekommande. Försvarsberedskapen och försvarsmöjligheterna inom gränsområdena i norr torde därvid få en stor betydelse för våra strävanden i krigsavhållande syfte. Det är härvid icke möjligt att förutse alla de olika lägen som i dylikt sammanhang kunna inträffa, men det synes nödvändigt att säkerställa effektiva möjligheter att snabbt och vid behov i föga uppseendeväckande former genomföra den stärkning av våra försvarsmöjligheter inom gränsområdena, som bedömes erforderlig. Detta innefattar förutom befästningar och andra fältarbeten jämväl vid behov även anordnande av förbandsplatser, barackläger o. d.

Det synes otvetydigt att de markområden, som avses i motionen, sålunda måste tillmätas en väsentlig betydelse ur försvarssynpunkt och att de bästa handlingsmöjligheterna beroende på det utrikespolitiska läget och de ekonomiska betingelserna säkerställas genom att dessa områden kunna som hitills disponeras av försvaret med äganderätt eller långfristig nyttjanderätt. Ur försvarets synpunkt synes därför nödvändigt att motsätta sig att den mark, som nu disponeras av kronan, återgår till de ursprungliga ägarna.

Motionären anför att det ur försvarssynpunkt är önskvärt att gränsbefolkningen har så långt möjligt tillfredsställande utkomstmöjligheter samt en levande samhörighetskänsla med landet i övrigt. Det bör därför vara angeläget att undanröja de irritationsanledningar mellan befolkning och försvarsmakt, som kunna finnas.

Chefen för försvarsstaben och fortifikationsförvaltningen dela helt denna uppfattning.

Visserligen får man icke bortse från att de förhållandevis betydande inkomster, som kronan haft från skogen på ifrågavarande områden, delvis förklaras av penningvärdets fall och av att skogen genom de av försvaret utförda väganläggningarna blivit lättare åtkomlig för avverkning, men tillräckliga omständigheter synes likväl föreligga att noga pröva, om någon utväg finnes att utan åsidosättande av försvarets vitala intressen tillgodose de berörda fastighetsägarna.

Då detta, som nyss nämnts, icke kan ske genom att återställa dispositionsrätten till marken, har övervägts om — i enlighet med motionärens önskemål — en omräkning skulle kunna ske av de utgivna ersättningsbeloppen. Med hänsyn till den prejudicerande verkan, som en sådan omräkning skulle få beträffande andra fastighets- och nyttjanderättsförvärv, måste en dylik åtgärd på det bestämdaste avstyrkas.

En annan tänkbar utväg är att till vederbörande fastighetsägare återställa avverkningsrätten till skogen på de arrenderade områdena. En sådan åtgärd synes kunna genomföras utan att vitala militära intressen bli lidande, om vissa villkor förknippas med återställandet. Ur maskeringssynpunkt krävs sålunda, att avverkning endast får ske efter utstämpling verkställd genom vederbörande militära myndighets försorg. Med hänsyn till sekretessen bör vid avverkningen endast få användas personal, som godkännes av den militära myndigheten. För att säkerställa rätten att utbygga anläggningarna erfordras slutligen, att kronan förbehålles rätt att utan ersättning företaga de avverkningar, som betingas av militära skäl. Därvid skulle dock det avverkade virket tillfalla fastighetsägaren. Sker avverkning i strid med dessa villkor, skulle avverkningsrätten helt återgå till kronan.

Skulle angivna utväg väljas, torde det ur rättvisesynpunkt knappast kunna undvikas att låta ägarna till de stamfastigheter, från vilka markområden försålts till kronan, få motsvarande avverkningsrätt på de i kronans ägo varande områdena.

Chefen för försvarsstaben och fortifikationsförvaltningen äro väl medvetna om att ett återställande av skogsavverkningsrätt enligt angivna principer komme att vara förknippat med betydande svårigheter. Sålunda lärer återställandet få förenas med skyldighet för vederbörande fastighetsägare att gälda ersättning till kronan för återfåendet av rätten, därvid det kan bli vanskligt att utforma normerna för ersättningen. De största svårigheterna att skapa rättvisa torde emellertid uppkomma därigenom, att betydande avverkningar utförts på vissa av de ifrågavarande områdena — främst sådana i kronans ägo — medan på andra områden avverkningar varit obetydliga eller alls icke förekommit.

Chefen för försvarsstaben och fortifikationsförvaltningen anse sig emellertid böra tillstyrka att en utredning verkställs i syfte att närmare undersöka, om de skisserade åtgärderna kunna leda till åsyftat resultat och äro praktiskt genomförbara. Skulle så befinnas vara fallet, bör utredningen framlägga erforderliga förslag till åtgärder i varje särskilt fall.

RICHARD ÅKERMAN

Chef för försvarsstaben

Carl Eric Almgren

Till riksdagens statsutskott

Genom nådig remiss den 29 maj 1956 har försvarets fastighetsnämnd anmodats att till riksdagens statsutskott avgiva yttrande över inom riksdagens andra kammare av herr Larsson i Hedenäset (II: 72) väckt motion om återförande till de ursprungliga fastigheterna av vissa av 1942 års militära markersättningsnämnd inköpta och arrenderade markområden i Norrbottens län.

Med anledning härav får försvarets fastighetsnämnd anföra följande.

Nämnden har till en början tagit kontakt med vissa av de personer, som deltagit i de i motionen omförmälda förhandlingarna rörande markanskaffning i Norrbottens län och därvid gjort sig underrättad beträffande riktlinjer och förfaringsätt vid förhandlingarna. Vissa av nämnden delegerade ha vidare avlagt besök inom ett antal av de markområden, som sålunda med ägande- och nyttjanderätt förvärvats. I samband därmed har nämnden tagit kontakt *dels* med representanter för de militära myndigheter, som för närvarande handha förvaltningen av omförmälda områden, *dels ock* med vissa i orten bosatta personer. Vid sammanträffande med orsrepresentanterna har nämnden sökt informera sig om orsbornas uppfattning av förenämnda förhandlingar och om de genom motionen aktualiserade problemen.

Nämnden har därjämte tagit del av det yttrande över motionen, som chefen för försvarsstaben och fortifikationsförvaltningen gemensamt avgivit till statsutskottet.

Vad angår frågan om återförande till de ursprungliga fastigheterna av mark, som nu disponeras av kronan, anser nämnden de av chefen för försvarsstaben och fortifikationsförvaltningen framförda militära skälen för bibehållande av ifrågavarande markområden under försvarets disposition bärande.

Nämnden kan icke heller anse det motiverat med en allmän omprövning av de en gång träffade uppgörelserna. Nämnden ansluter sig därför till den av chefen för försvarsstaben och fortifikationsförvaltningen uttalade uppfattningen, att en omräkning av utgivna ersättningsbelopp icke bör ifrågakomma.

I motionen ha berörts de avverkningar, som av kronan verkstälts på de förvärvade eller arrenderade markområdena. Då ifrågavarande markområden anskaffades, skedde detta uteslutande av militära skäl och icke med tanke på att för kronan vinstgivande avverkningar skulle göras. Nämnden inser väl att de mera omfattande avverkningar, som av militära skäl numera måst göras, av vederbörande markägare uppfattats som en avvikelse från vad som vid de ursprungliga förhandlingarna kan ha ställts i utsikt. Under rådande förhållanden finner nämnden den i chefens för försvarsstaben och fortifikationsförvaltningens yttrande ifrågasatta åtgärden att återställa avverkningsrätten till skogen på de arrenderade områdena respektive upplåta avverkningsrätt till ägarna av de stamfastigheter, från vilka markområden försålts till kronan, vara en utväg som möjligen kan befinnas vara ägnad att mildra olägenheterna av kronans disposition av ifrågavarande

markområden. Dessa olägenheter kunna i vissa fall vara ytterligt obetydliga och i andra fall mer eller mindre kännbara. Detta förhållande liksom frågan om inverkan av redan verkställda avverkningar samt olikheter beträffande vad som på olika områden i framtiden kan få uttagas, gör emellertid att en återgång av avverkningsrätten kan bli av mycket skiftande värde för de olika fastighetsägarna.

Fastighetsnämnden är sålunda liksom chefen för försvarsstaben och fortifikationsförvaltningen väl medveten om att ett återställande av skogsavverkningsrätt enligt de i försvarsstabens och fortifikationsförvaltningens yttrande skisserade riktlinjerna komme att vara förenat med betydande svårigheter. Nämnden är därför angelägen understryka, att åtgärder enligt angivna riktlinjer givetvis icke kunna komma i fråga, om därigenom skulle komma att tillskapas nya och måhända mera omfattande irritationsanledningar än de redan förefintliga. Emellertid har nämnden intet att erinra mot att en utredning verkställas i syfte att närmare undersöka, om de skisserade åtgärderna kunna leda till åsyftat resultat och äro praktiskt genomförbara. Undersökningen, som bör anförtros ett särskilt utredningsorgan, bör i första hand inriktas på att närmare klargöra riktlinjerna för eventuella åtgärder och belysa de verkningar, som skulle kunna uppkomma om de tillämpades på olika typiska fall. På angivna stadium av utredningsverksamheten bör inga förhandlingar med markägare förekomma. Resultatet av dessa principiella undersökningar bör redovisas för och bedömas av Kungl. Maj:t, innan några förslag till konkreta åtgärder i de särskilda fallen utarbetas.

I handläggningen av ifrågavarande ärende, varom samtliga varit ense, hava deltagit undertecknad ordförande, samt ledamöterna Berg, Ahlberg, Brandberg, Gillström, Höijer, Silfverberg och Öjborn samt experterna von Greyerz, Myrman, Lange och Lidström.

Stockholm den 25 september 1956

Försvarets fastighetsnämnd

ERIC WESSTRÖM

C. F. von Horn